

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ДИСТАНЦІЙНОЇ ТА СТАЦІОНАРНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ

Порівнюються та аналізуються особливості мотивації навчання, локусу контролю та спрямованості особистості студентів економічних спеціальностей дистанційної та стаціонарної форм навчання.

Ключові слова: навчальна мотивація, локус контролю (екстернальний / інтернальний), особистісні якості, спрямованість особистості.

Постановка проблеми

Вступ. Формування глобального інформаційного суспільства ставить перед людиною нові завдання та вимоги. Все більшого значення набуває питання інформаційної забезпеченості усіх сфер життєдіяльності людини і особливо процесу навчання. Актуальною є необхідність створення масової, але в той же час і якісної освіти, що задовольнить нові потреби соціуму, адже висока професійна компетентність особистості забезпечує її мобільність в умовах ринку, гарантує високий рівень соціального захисту [2].

Сучасна система освіти повинна озброювати особистість знаннями, формувати потреби в безперервному самостійному оволодінні ними, розвивати уміння й навички самоосвіти. Основним елементом навчального процесу стає формування умінь і навичок роботи з інформацією.

Інформатизація освіти в Україні — один з найважливіших механізмів, що зачіпає основні напрями модернізації освітньої системи. Сучасні інформаційні технології відкривають нові перспективи для підвищення ефективності освітнього процесу. Широкі можливості для адаптації освіти до стандартів європейської системи освіти відкриває сучасний рівень розвитку комп'ютерної техніки та програмного забезпечення. Тому виникає дистанційне навчання, як якісно новий вид навчання, що покликане забезпечувати підвищення ефективності навчання [3].

У сучасному освітньому просторі України дистанційне навчання набуває рис соціальної технології, оскільки сприяє розв'язанню низки соціальних завдань, зокрема — забезпечення доступу до навчання людей з обмеженими можливостями, створення умов для професійної перепідготовки та перекваліфікації фахівців з урахуванням запитів ринкової економіки тощо [4].

Через специфіку навчального процесу дистанційне навчання ставить нові вимоги перш за все до особистості студента, вимагаючи від нього високого рівня самоорганізації та саморегуляції; здатності до самостійної навчальної діяльності; самостійності цілепокладання та планування; внутрішнього локусу контролю; особливостей мотиваційної сфери. Провідне значення у структурі особистості студента набуває мотивація, оскільки саме вона забезпечує успішне виконання студентом навчальної діяльності. Виходячи із вищесказаного, знання про особливості мотиваційної сфери особистості студента необхідні для якісного управління процесом навчання та забезпечення формування необхідних компонентів мотивації (мета навчання; уміння

самостійно працювати; самостійне планування; розвиток самоконтролю і самооцінки) [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що проблема мотивації є однією з центральних проблем психології особистості та діяльності, широко представлена у фундаментальних працях вітчизняних, радянських і зарубіжних авторів, у яких висвітлені такі питання: генезис і формування мотивів у дошкільному та шкільному віці (Л. Божович, Н. Морозової, Л. Славіної, М. Матюхіної, В. Мільмана, А. Маркової, Й. Лінгарта, Г. Мухіної, Г. Щукіної); мотиваційний компонент навчальної діяльності (О. Бодальов, О. Дусавицький, Р. Немов, Є. Ильїн, В. Кікоть, Н. Нестерова, О. Печников, П. Якобсон, В. Якунін, К. Обуховський, Л. Фридман); структура мотиваційної сфери особистості студента у навчально-професійної діяльності (Н. Бакшаєва, А. Вербицкий, Т. Платонова, Ю. Платонов, Л. Юшкова, В. Якунін, І. Бібрих, Ю. Машбиць, Д. Меламед, Є. Никіреєв, В. Семиченко, Н. Сокольська, М. Лях); генезис, види і функції мотивів у детермінації життєдіяльності людини, особливості структури мотиваційної сфери особистості, мотиваційні основи навчально-професійної діяльності (Г. Балла, М. Боришевського, О. Дусавицького, Г. Костюка, С. Максименка, В. Семиченко, О. Скрипченка, Ю. Швальба).

Останнім часом проблема дистанційного навчання є досить актуальною для сучасних українських вчених. Найбільш відомими є праці Ю. Машбиць, М. Смульсон, Ю. Ільїна, М. Назар, О. Комісарова, П. Дитюк. Увага дослідників приділяється таким аспектам дистанційного навчання: особливостям побудови та викладання окремих курсів за дистанційною технологією (М. Жалдак, Ю. Біляй, Н. Сокольська); особливостям психологічного впливу навчання в мережі Інтернет на працівників ВНЗ (М. Назар); визначенням критеріїв ефективності і контролю у дистанційному навчанні (Ю. Машбиць, В. Депутат), актуальним психолого-педагогічним проблемам дистанційного навчання (Ю. Машбиць, М. Смульсон, В. Могилева), психологічним засадам проектування середовища дистанційного навчання (М. Смульсон); психологічним проблемам дистанційного навчання дітей з обмеженими можливостями (І. Вачков), психолого-педагогічному супроводженню дистанційного навчання (М. Смульсон, Ю. Ільїна, О. Комісарова).

Мета статті полягає в аналізі особливостей мотивації навчання студентів економічних спеціальностей дистанційної та стаціонарної форм навчання.

Виклад основного матеріалу

За результатами теоретичного аналізу для оцінювання особливостей мотивації студентів нами були визначені такі компоненти для дослідження — діагностика мотиваційних структур особистості (за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» автор В. Мільман); діагностика локусу контролю (за методикою «Когнітивна орієнтація» автор Дж. Роттер); вивчення особливостей спрямованості особистості (за методикою «Спрямованість особистості» автор В. Смейкал, М. Кучер); діагностика мотивації навчання у ВНЗ (за методикою «Мотивація навчання у ВНЗ» автор М. Алексеєва); вивчення особистісних особливостей, що впливають на процес прийняття рішення (за методикою «Вивчення особистісних особли-

востей, що впливають на процес прийняття рішення»).

Дослідження відбувалося протягом жовтня – лютого 2013 р. на базі Полтавського університету економіки та торгівлі та на базі локальних центрів відділу дистанційного навчання цього ВНЗ (Харків, Житомир і Черкаси). У дослідженні взяли участь студенти спеціальностей «Облік і аудит» та «Фінанси». Загальна кількість респондентів становить 130 осіб — 63 студенти дистанційної форми навчання (експериментальна група) та 67 студентів стаціонару (контрольна група).

Результати дослідження мотиваційних профілів особистості показали, що у студентів дистанційної форми навчання переважає «робочий» профіль мотивації над загальножиттєвим (72% та 28% відповідно), а у студентів стаціонарної форми навчання розбіжність між профілями менш значуща (53% та 47% відповідно).

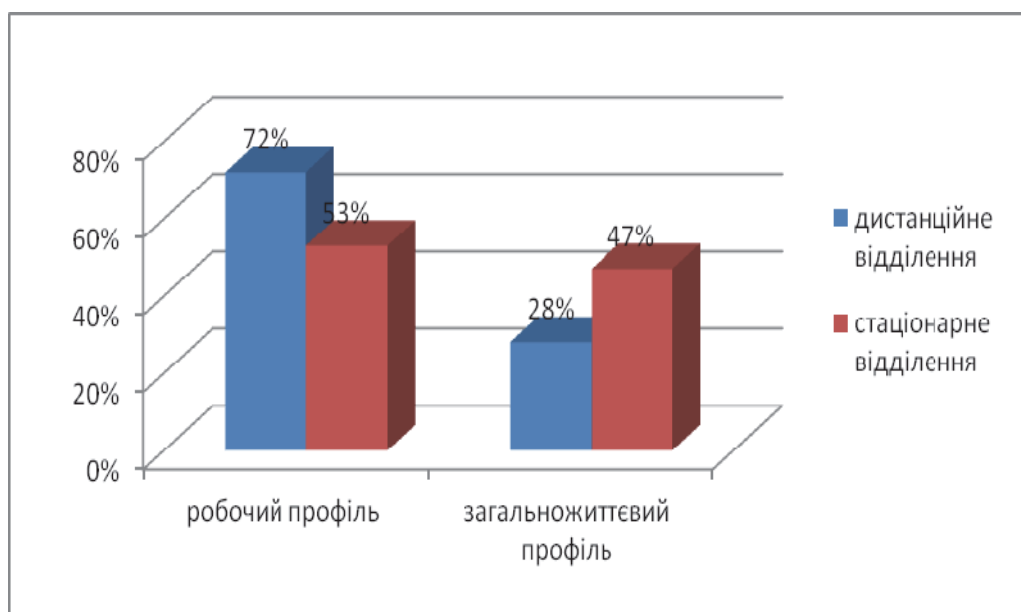

Рис. 1. Особливості мотиваційних профілів спрямованості студентів обох форм навчання

Робочий профіль, який переважає у студентів дистанційної форми навчання, характеризує спрямованість на сам процес навчання, тобто на оволодіння процесом формування наукових знань, науковими методами, основними проблемами науки, завданнями та підходами до їх розв’язання, на оволодіння професійної діяльності та змістом соціальних ролей певного фахівця. Також робочий профіль спрямований на оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками для того, щоб стати фахівцем в обраній професії. Тобто, робочий профіль може бути двох видів, а саме: спрямованість на сам процес навчання як такий, або спрямованість на результат навчання — оволодіння конкретною професією.

Загальножиттєвий профіль характеризується спрямованістю на отримання за рахунок навчання бажаного соціального статусу, соціального престижу, тобто спрямованістю на широкі соціальні мотиви.

Аналіз локусу контролю виявив, що у студентів обох форм навчання переважає внутрішній локус контролю, але відсоток студентів дистанційної форми навчання

більше ніж стаціонарної (73% та 57%). Відповідно у студентів дистанційного навчання відсоток студентів із зовнішнім локусом контролю значно менше, ніж у студентів стаціонарного відділення (27% та 47% відповідно) (рис. 2).

Ця індивідуально-психологічна характеристика є досить стійкою, слабо піддається змінам та остаточно формується в процесі соціалізації. Багато в чому стабільність локусу контролю зумовлена тим, що він практично безпосередньо пов'язаний з таким показником соціальної орієнтації особистості, як екстернальність (зовнішній локус контролю) та інтернальність (внутрішній локус контролю). Вважається, що студенти, які мають внутрішній локус-контроль, як правило, володіють адекватною самооцінкою, рідко проявляють невинуваті тривоги, почуття провини і страху, схильні до послідовного розв'язання поставлених завдань, вміють відстояти власну думку, комунікабельні, у їхньому спілкуванні переважає спрямованість на партнерських засадах.

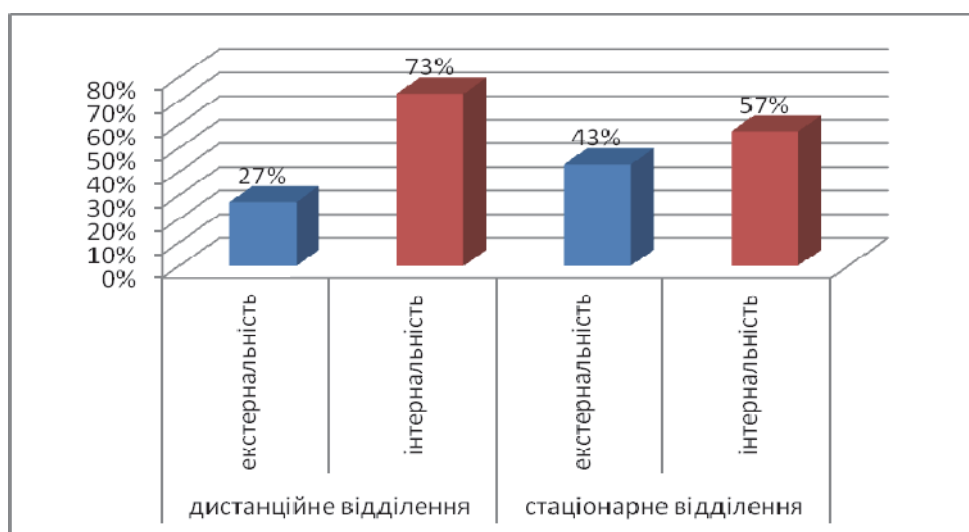

Рис. 2. Особливості локусу контролю студентів обох форм навчання

Студенти із переважанням зовнішнього локусу контролю нерідко надмірно тривожні, не впевнені у своїх здібностях в цілому, в окремих своїх можливостях, не готові вирішувати поставлені перед ними завдання одразу. Крім цього, вони, як правило, не здатні на особистісне самовизначення в групі, адекватну атрибуцію відповідальності в умовах спільної діяльності, демонструють відсутність дієвої групової ідентифікації.

За результатами вивчення особистісних особливостей, що впливають на процес прийняття рішення, можемо спостерігати суттєву розбіжність в отриманих графіках досліджуваних студентів (рис. 3).

Автори методики вважають, що на процес прийняття рішення впливають такі особистісні особливості, як: обережність, нерішучість, залежність від зовнішніх обставин, прагматизм, наполегливість, імпульсивність, рішучість, самостійність, мрійливість, нестійкість намірів.

Наведені графічні дані ілюструють, що у студентів дистанційного навчання чітко виділяються високі показники за такими якостями, як: наполегливість (68%), самостійність (79%), рішучість (74%). Найнижчі показники були отримані за такими якостями, як: нерішучість (35%), прагматизм (31%), імпульсивність (36%) та нестійкість намірів (29%).

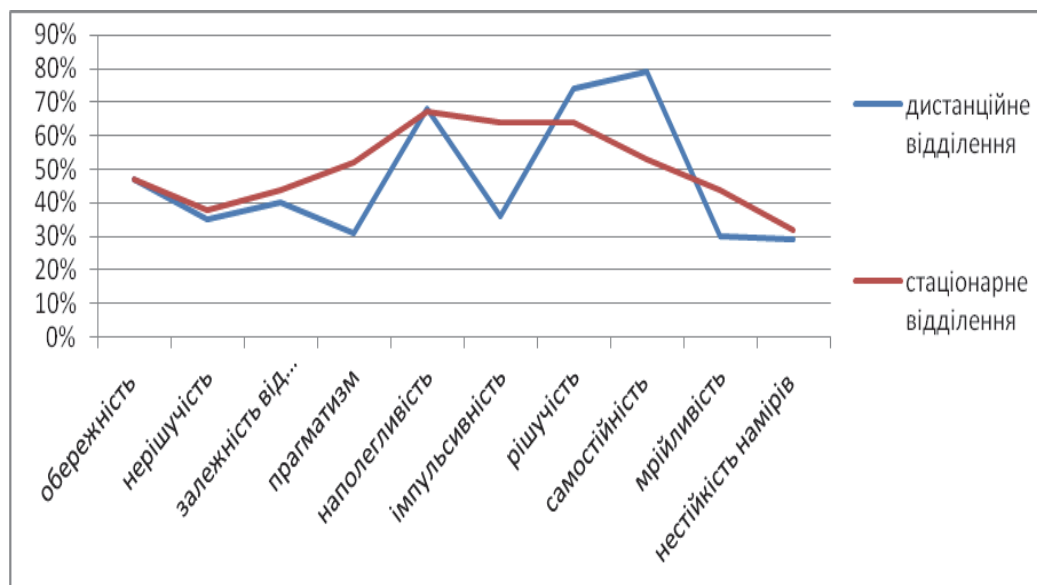

Рис. 3. Особистісні особливості, що впливають на прийняття рішення студентами обох форм навчання

У студентів стаціонарного відділення спостерігається менша розбіжність у відсоткових даних за досліджуваними якостями. У більшості студентів найяскравіше виражені наполегливість (64%) та рішучість (64%), що співпадає з даними студентів дистанційного відділення.

Найбільша розбіжність у відсоткових даних спостерігається за такими якостями, як прагматизм (дистанційне — 31%, стаціонар — 52%), імпульсивність (дистанційне — 36%, стаціонар — 54%), самостійність (дистанційне — 79%, стаціонар — 53%), мрійливість (дистанційне — 30%, стаціонар — 44%),

Аналіз особливостей спрямованості особистості виявив, що у студентів дистанційного навчання спрямованість на себе діагностується у 42%, на взаємини — 25%, на задачу — 33%. У студентів стаціонарного відділення маємо такі результати, як: спрямованість на себе — 30%, на взаємини — 35%, на задачу — 35%. Так для студентів дистанційного навчання найбільше студентів мають спрямованість на себе, тоді як у студентів стаціонарного відділення однаково виражаються у відсоткових даних спрямованість на взаємодію та на задачу.

Аналізуючи отримані результати, можемо свідчити, що у більшості студентів дистанційного навчання переважає спрямованість на себе, що відображає спрямованість на задоволення власних потреб, інтересів, прагнень. Такі студенти, як правило, характеризуються інтероспективністю. Іноді для таких людей група виступає об'єктом,

яким можна задовольнити певні загальні потреби, показати свої особистісні позитивні якості, отримати від групи прояв поваги чи підтвердження власного соціального статусу у цій групі.

Спрямованість на взаємодію характеризується тим, що такі студенти намагаються підтримати гарні взаємини із усіма членами групи, для них характерне партнерське спілкування, неконфліктність, прагнення сприяти вирішенню групових проблем та підтримувати групові інтереси. Така людина проявляє великий інтерес, коли мова йде про колективну діяльність, бажає брати участь у житті групи та вносити свій вклад у її розвиток.

Спрямованість на завдання відображає бажання виконувати навчальні задачі, самостійно вирішувати проблеми. Такі студенти, як правило, прагнуть виконувати свою роботу якнайкраще. Незважаючи на свої особисті інтереси, така людина буде охоче співпрацювати з колективом, якщо це підвищить ефективність групи. Іноді може навіть поступитися власними інтересами на користь інтересів групи. У колективі такі студенти прагнуть відстояти свою думку, яку вони вважають корисною для роботи.

Діагностика мотивації навчання у ВНЗ. Обрана нами методика дає змогу діагностувати такі види мотивів навчання, як: ідейно-політичні, науково пізнавальні, професійні, мотиви самосприйняття, мотиви соціального престижу, мотиви соціальної ідентичності, утилітарні та комунікативні мотиви.

За отриманими результатами можемо побачити, що у студентів обох напрямів навчання переважають такі мотиви: науково-пізнавальні, професійні, соціального престижу та утилітарні (рис. 4).

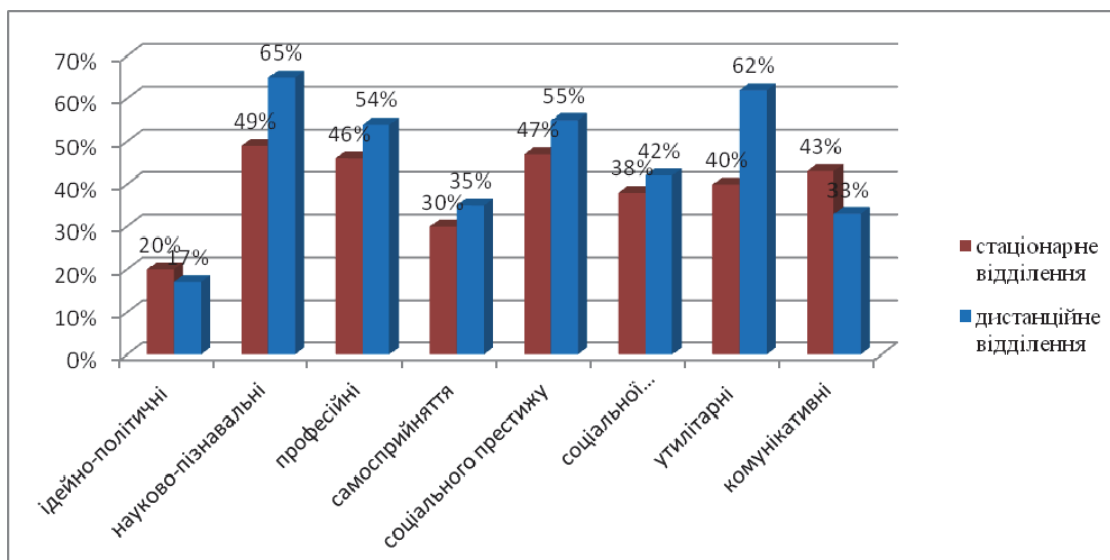

Рис. 4. Мотиви навчання у ВНЗ студентів обох форм навчання

Переважаання професійних мотивів свідчить про бажання оволодіти обраною професією, необхідними теоретичними знання та набути практичного досвіду. Навчання виступає як підготовка до майбутньої професійної діяльності. Такі студенти прагнуть показати найвищі результати у навчанні, для того щоб сформувані в собі особистість майбутнього фахівця.

Утилітарні мотиви, основою яких є отримання особистих вигод після закінчення ВНЗ, мотиви власного благополуччя. Прагнення одержання престижу. Така людина найчастіше буває зайнята самою собою, своїми почуттями і переживаннями і мало реагує на потреби людей навколо себе. У роботі бачить насамперед можливість задовольнити свої власні потреби.

Висновки

За результатами проведеного дослідження можемо зробити такі висновки:

1. Дослідження мотиваційних структур особистості показало, що для студентів дистанційного навчання характерною є робоча спрямованість, тоді як для студентів стаціонару майже однаково діагностується як робоча, так і загальножиттєва спрямованість.

2. Дослідження локусу контролю свідчить, що для студентів обох форм навчання характерним є переважання внутрішнього локусу контролю; але у студентів дистанційного навчання кількість студентів із зовнішнім локусом контролю значно нижча, ніж у студентів стаціонару.

3. Дослідження особливостей особистості, що впливають на процес прийняття рішення показує, що у студентів обох форм навчання найбільш виражені такі якості, як: наполегливість, рішучість та самостійність, але у студентів дистанційного навчання менший відсоток студентів у яких діагностуються такі якості, як імпульсивність, нерішучість та мрійливість.

4. Дослідження спрямованості особистості показало, що у студентів дистанційного навчання переважає спрямованість на себе, тоді як у студентів стаціонарного відділення однаково виражені спрямованість на взаємодію та на задачу.

5. Дослідження переважальної мотивації навчання у ВНЗ показало, що у студентів обох напрямів переважає науково-пізнавальна, професійна мотивація, мотивація соціального престижу та утилітарна мотивація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дистанційне навчання: психологічні засади: монографія / М. Л. Смульсон, Ю. І. Машбиць, М. І. Жалдак [та ін.] ; за ред. М. Л. Смульсон. — Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. — 240 с.

2. Проблеми становлення дистанційної освіти у вищому навчальному закладі: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. української асоціації дистанційної освіти : зб. наук. пр. (23—27 берез. 2004 р.) ; М-во освіти і науки України. — Х. — Ялта : УАДО, 2004. — 376 с.

3. Семенова Г. В. Личностные особенности студентов, находящихся в ситуации дистанционного обучения [електронний ресурс] / Г. В. Семенова. — Режим доступа : <http://www.humanpsy.ru/seменова/do>

4. Меліхова І. О. Мотивація навчальної діяльності і ціннісні орієнтації студентів / І. О. Меліхова // Наука і освіта. — 2008. — № 1–2. — С. 159–163.

5. Петрущенко Т. В. Особливості дистанційної освіти / Т. В. Петрущенко // Вісник східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2012. — № 8(179). — С. 168–171.

Гончарова Г. А.

**ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ
ДИСТАНЦИОННОЙ И СТАЦИОНАРНОЙ ФОРМ ОБУЧЕНИЯ**

Сравниваются и анализируются особенности мотивации учения, локуса контроля и направленности личности студентов экономических специальностей дистанционной и стационарной формы обучения.

Ключевые слова: учебная мотивация, локус контроля (экстернальный / интернальный), личностные качества, направленность личности.

Goncharova G. A.

**FEATURES OF MOTIVATIONAL SPHERE
OF STUDENTS OF ECONOMIC SPECIALTIES THAT
STUDYING BY DISTANCE AND FULL-TIME TUITION SYSTEM**

This paper compares and analyzes the features of motivation of study, locus of control and personality trend of students of economic specialties that studying by distance and full-time tuition.

Key words: motivation of studying, locus of control, personal traits, personal trend.